

КОАН ЗАГАДКИ И ДИАЛОЗИ

Превод от английски: Ружица Угринова, Весела Кочемидова, 1991

chitanka.info

* * *

ЕДИН МОНАХ запитал учител, който живеел в планината като отшелник:

— Къде е пътят?

— Колко хубава е планината — казал учителят.

— Не Ви питам за планината, а за пътя.

— Докато не минеш отвъд планината, сине мой, пътят няма да се открие пред теб — отговори учителят.

* * *

ЕДИН ЛЮБОПИТЕН МОНАХ запитал учителя си:

— Кой е Пътят?

— Той е пред очите ти — отговорил учителят.

— А защо не го виждам?

— Защото мислиш за себе си.

— А Вие? Вие виждате ли го?

— Докато гледаш на нещата от две страни, казвайки „аз не виждам“ и „ти виждаш“, погледът ти няма да се промени — отвърнал учителят.

— Значи пътят може да се види, когато няма нито „аз“, нито „ти“?

— Е, когато няма нито „аз“, нито „ти“, кой е този, който ще иска да го види?

* * *

БУДА разказвал следната притча:

Един пътник, търтил в бяг пред преследващ го тигър, тичал, докато стигнал до ръба на една скала. Там се вкопчил в дебела лоза и увиснал над пропастта.

Над него тигърът изръмжал. Отдолу отекнал свиреп рев и, о, ужас — друг тигър гледал нагоре към него. Човекът висял на лозата, по средата между двата тигъра.

Две мишки, бяла и черна, започнали да прегризват лозата. Явно бързо напредвали. Тогава пред себе си на скалата човекът съзрял чепка с едро, сочно грозде. Захванат само с една ръка, той протегнал другата и откъснал едно зърно.

Колко сладко грозде!

* * *

Кой е Буда? Ето някои от отговорите на този въпрос, дадени от различни учители:

Нещо от глина, цялото в позлата.

Онзи там в залата.

Той не е Буда.

Планините се извисяват над морето.

Вижте онова трикрако магаре.

Изсъхнало лайно.

Устата е излаз на тъгата.

И най-добрият художник не знае как да го нарисува.

Бамбуковата горичка зад манастира.

* * *

СУБХУТИ, ученик на Буда, бил осенен от Просветлението за голямата Пустота, където вечното и действителното се сливат с преходното и недействителното. Докато седял под едно дърво в своето Просветление, той забелязал, че отгоре му се сипе цвят. И чул гласове:

— Колко красноречиво говориш за Пустотата! — възхваляли го те, подобно божии гласове.

— Но аз не съм говорил за Пустотата! — промълвил Субхути.

— Не си говорил. Ние не сме те чули. Това е тя, истинската Пустота — шепнели гласовете, а цветовете завалели като дъжд.

* * *

ДЕВЕТ години Бодхидхарма проседял в размисъл с лице към стената. По едно време при него дошъл да се учи конфуциански монах. Но Бодхидхарма продължил да седи неподвижен и безмълвен цели седем дни и нощи, докато монахът молел за вниманието му. Накрая монахът не издържал и като доказателство на своята искреност взел голям меч, отсякъл ръката си и я занесъл на Бодхидхарма.

Казал му:

— Ето знак за моята искреност. Дълги години търся мир за душата си и зная, че Вие можете да ми покажете как да го намеря.

Бодхидхарма казал:

— Не ми носи ръката си. Донеси ми душата си, за да мога да ѝ дам мир, както желаш.

— Там е бедата — отвърнал монахът, — че не мога да хвана душата си, нито дори да я открия, а камо ли да Ви я донеса.

— Виждаш ли — казал Бодхидхарма, — аз вече дадох мир на душата ти.

* * *

БОДХИДХАРМА завещал робата и паницата си на избрания от него приемник и оттогава насетне всеки следващ учител ги предавал на монаха, когото избирал за следовник. Гунин бил петият поред учител по Дзен. Един ден той оповестил, че ще го замести онзи, който напише най-хубавия стих, изразяващ истината за тяхната секта. Тогава ученият настоятел от манастира на Гунин взел четка и туш и написал с изящни йероглифи:

*Тялото е дървото Бодхи^[1],
духът е сияйно огледало.
С учение ще му придаваш блясък,
иначе прах ще го замъгли.*

Никой от другите монаси не посмял да си съперничи с настоятеля на манастира. Но привечер Йено, скромен послушник, който работел в кухнята, минал през залата, където бил окачен стихът. След като го прочел, взел четчицата, която била наблизо, и с грубата си ръка добавил под горния стих:

*Бодхи не е дърво;
и няма сияйно огледало.
Щом всичко води началото си от Нищо,
где ще се събира прахът?*

Късно вечерта Гунин, петият от учителите, повикал Йено в стаята си:

— Прочетох стихотворението ти — споделил той, — и те избрах за мой приемник. Ето: вземи робата и паницата ми. Но настоятелят и другите ще ти завидят и могат да ти сторят зло. Ето защо искам да напуснеш манастира още тази нощ, докато другите спят. Сутринта настоятелят научил новината и веднага се спуснал след Йено. По обед го застигнал и, без да каже дума, взел да дърпа робата и паницата от ръцете му.

Йено сложил робата и паницата на един камък край пътя.

— Това са само неща, които не са нищо повече от символи — казал той. — Ако толкова много ги желаете, моля, вземете ги.

Монахът алчно посегнал и ги сграбчил. Но не могъл да ги помръдне. Те били станали тежки като планина.

— Простете ми — проговорил той най-сетне. — Аз всъщност желая познанието, а не предметите. Ще ме учите ли?

Йено отговорил:

— Спри да мислиш „това е мое“ и „това не е мое“. После ми кажи, къде си ти. Кажи ми още как е изглеждало лицето ти преди твоите родители да се родят.

* * *

ЕТО ЕДНА ИСТОРИЯ, която учителите по Дзен понякога разказвали:

— Имало една старица, която била родена в града на Буда, но още от малка се страхувала да застане пред него, макар всички да я уверявали, че е много свят човек. Всеки път, когато се опасявала, че може да го срещне по пътя си, минавала от другаде. Един ден, както вървяла към града, насреща ѝ се задал благочестив мъж в оранжева роба. Той бил Буда. Старицата се ужасила. Не можела да избяга, но не искала да го погледне. Закрила очи с ръцете си — но, о, чудо на чудесата! Колкото по-здраво притискала своите очи, толкова по-ясно виждала Буда между стиснатите си пръсти. Коя е била тази старица?

* * *

УЧЕНИКЪТ Токусан имал обичай да посещава вечер учителя Рютан, за да задава въпроси и слуша отговорите му. Една вечер станало много късно, а той продължавал да пита.

— Защо не отидеш да си легнеш? — запитал Рютан.

Токусан се поклонил и тръгнал да излиза.

— В коридора е много тъмно — казал той.

— Ето, вземи тази свещ — отговорил Рютан и му запалил свещта.

Токусан посегнал да я вземе.

Рютан се навел и я духнал.

* * *

МОНАХЪТ Дзуиган обикновено започвал деня, като се обръщал на висок глас към себе си: „Учителю, тук ли си?“

И си отговарял: „Да, ти, който питаш, тук съм!“

После казал: „А сега ела на себе си!“

И пак си отговарял: „Тутакси ще се съвзема!“

После казал: „И отсега внимавай! Не се оставяй да те въвеждат в заблуждение!“

И отговарял: „О, няма да се оставя, няма!“

* * *

ПО ПОВОД на известната Дзен-истина: „Буда проповядвал цели четиридесет и девет години, без да отвори уста“ учителят Генша казал:

„Набожните проповедници твърдят, че учението на Буда всякак помага; но помислете: как може то да помогне на слепия, глухия или немия. Слепият не вижда вдигнатата пред него тояга на учителя. Глухият не чува думите на учителя, независимо колко са мъдри. Немият не може да задава въпроси или да изрази своите мисли. И така, след като не сме в състояние да помогнем на тези хора, как можем да твърдим, че учението на Буда всякак помага? Каква полза от него?“

След много лета един монах помолил учителя Умон да обясни тези думи на Генша. Умон първо накарал молителя да се просне пред него, сетне да се изправи, а накрая понечил да го мушне с тоягата си. Монахът бързо се отдръпнал.

— Аха! — казал Умон. — Виждам, че не си спял.

След това наредил на монаха да пристъпи напред, което той и сторил.

— Аха! — рекъл Умон. — Виждам, че не си и глух.

Тогавата той запитал монаха дали разбира за какво е всичко това. Монахът отговорил, че не разбира.

— Аха! — завършил Умон. — Виждам, че не си ням.

* * *

УЧИТЕЛЯТ Тодзан теглел на везните лен. При него в склада дошъл един монах и го запитал:

— Кажете ми, какво е Буда?

Тодзан отговорил:

— Ето: пет мери лен.

* * *

УЧИТЕЛЯТ Нансен заварил две групи монаси, от Източната зала и от Западната зала, да се карат за една котка. Той вдигнал котката, размахал я над главата си и извикал към спорещите:

— Кажете по една добра дума, ако искате да спасите котката!

И една дума не паднала в отговор. Нансен отишъл в кухнята, върнал се с голям сатър и разсякъл котката на две. После дал по една половина на всяка група.

Същата вечер, когато Джошу се завърнал в манастира, Нансен му разказал случката. Джошу нищо не казал, обаче събул своите сандали, сложил ги върху главата си и си тръгнал.

Нансен замислено произнесъл:

— Джошу щеше да спаси котката.

* * *

ЕДИН МОНАХ отишъл при учителя Нансен и запитал:

— Кажете ми, има ли учение, което никой учител не е проповядвал?

Нансен казал:

— Има.

Монахът запитал:

— Можете ли да ми кажете какво е то?

Нансен отговорил:

— То не е учение на Буда. То не е от рода на нещата. То не е и проява на духа.

* * *

ДЖОШУ се обърнал към учителя Нансен:

— Кой е верният Път?

Нансен отговорил:

— Всекидневният път е верният Път.

Джошу запитал:

— Мога ли да го науча?

Нансен отвърнал:

— Колкото повече учиш, толкова по-далеч си от Пътя.

Джошу поллюбопитствувал:

— Но ако не го изучавам, как ще да го узная?

Отговорът на Нансен бил:

— Пътят не е сред видимите неща, нито сред невидимите. Той не спада към познатите неща, нито към непознатите. Не го търси, не го изучавай, не го назовавай. За да се озовеш на него, разтвори себе си широко като небето.

* * *

ПРИ УЧИТЕЛЯ Джошу дошъл нов монах с думите:

— Току-що влязох в братството и бързам да науча Първия принцип на Дзен. Моля да ми го кажете.

Джошу запитал:

— Изяде ли си вечерята?

Той отговорил:

— Изядох я.

Джошу казал:

— Е, тогава измий лицата си.

* * *

ВЕДНЪЖ сановникът Рико помолил Нансен да му обясни старата загадка за патицата в бутилката. Той казал:

— Ако човек сложи едно малко патенце в бутилка и започне да го храни през гърлото, докато то порасне и стане патица, изпълвайки цялата бутилка, как може той да извади патицата, без да я убие и без да счупи бутилката?

— Рико! — извикал Нансен и плеснал силно с ръце.

— Да, учителю! — отговорил стреснат сановникът.

— Виж! — казал Нансен. — Патицата излезе!

* * *

УЧИТЕЛЯТ Джошу започнал да изучава Дзен на шестдесет години. Когато станал на осемдесет, той достигнал Просветлението. Казват, че след това преподавал цели четиридесет години.

Веднъж ученик запитал стария Джошу:

— Вие учите, че трябва да опразним съзнанието си. Аз нямам нищо в съзнанието. Сега какво трябва да правя?

— Изхвърли го! — казал Джошу.

— Но аз нямам нищо. Как мога да го изхвърля?

— Щом не можеш да го изхвърлиш, изнеси го! Изпъди го! Опразни го! Само не стой тук пред мен без нищо в съзнанието!

* * *

ДЖОШУ запитал един монах, който за първи път бил дошъл в залата на храма:

— Виждал ли съм те тук преди?

Монахът отговорил:

— Не, учителю.

— Тогава заповядай чаша чай — казал Джошу.

После се обърнал към друг монах:

— Виждал ли съм те тук преди?

— О, да, учителю, неведнъж — отговорил той.

— Тогава заповядай чаша чай — отговорил Джошу.

По-късно настоятелят на храма запитал Джошу:

— Как така все им предлагате чай, каквото и да ви отговорят?

На това Джошу извикал:

— Настоятелю, още ли си тук?

— Разбира се, учителю — отвърнал той.

— Тогава заповядай чаша чай — казал Джошу.

* * *

Монах запитал учителя Джошу: „Кучето също ли притежава природата на Буда или не?“

Джошу казал своята прочута загадка-коан: „Пустота!“

* * *

ПРИ УЧИТЕЛЯ Нанин дошъл посетител, за да го пита за учението Дзен. Но вместо да слуша, той непрекъснато говорел за собствените си разбирания.

След някое време Нанин поднесъл чай. Налял чашата на госта, но продължил да налива и след напълването ѝ. Накрая гостът не издържал.

— Не виждате ли, че е пълна догоре? — попитал той. — Не може да поеме повече.

— Точно така — отвърнал Нанин и най-после спрял да налива. — Също като тази чаша и ти си преизпълнен с твоите собствени идеи. Как можеш да очакваш от мен да ти дам учението Дзен, щом не ми предлагаш празна чаша?

* * *

ИЗПАДНАЛ В СЪМНЕНИЕ монах веднъж запитал Фукецу:

— Казвате, че истината може да се изрази без думи и без мълчание. Как става това?

Фукецу отговорил:

— Когато бях момче, напролет в Южен Китай, ах, как пееха птиците в цъфналите дървета!

* * *

ОВАКУ казал на учителя Хякудзо:

— Казват, че преди столетия един учител се преродил в лисица петстотин пъти, понеже давал отговори, неотговарящи на същността

на Дзен. Но да предположим, че на някой учител задават въпрос след въпрос и той винаги дава правилни и мъдри отговори според Дзен. Какво ще стане с него?

— Ела тук, близо до мен — рекъл учителят Хякуджо, — и ще ти отговоря.

Ученикът пристъпил към Хякуджо и му зашлевил плесница. Той знаел, че това е отговорът, който учителят възнамерявал да му даде.

Учителят Хякуджо се засмял.

— Винаги съм знаел, че персите имат червени бради — казал той, — а сега и познавам един персиец, който има червена брада.

* * *

ПРЕДСТОЯЛО откриването на нов манастир и учителят Хякуджо трябвало да реши кого от монасите си да избере, за да го управлява. Той свикал всички, напълнил една ваза с вода и запитал:

— Кой от вас може да каже какво е това, без да го назовава по име?

Главният монах, който очаквал да му бъде поверено ръководството, се обадил пръв:

— Стои изправено, кухо е, но не е гета^[2].

Друг монах казал:

— Не е езерце, защото може да се носи.

Тогава се надигнал готвачът, най-низшият по сан. Той ритнал вазата с крак и водата се разляла по пода. Така той показал как се постига пустота.

Хякуджо назначил него за настоятел на манастира.

* * *

УЧИТЕЛЯТ Гутеи имал навика да вдига пръста си, когато обяснявал някои положения от Дзен. Един млад послушник започнал да го имитира и всеки път, щом Гутеи вдигнел пръста си по време на проповед, момчето правело същото. Всички се смеели.

Един ден Гутеи се обърнал и го видял. Той хванал ръката на момчето, измъкнал нож, отрязал пръста и го хвърлил надалеч. Момчето побягнало с рев.

— Спри! — извикал Гутеи.

Момчето спряло и погледнало учителя през сълзи. Гутеи вдигнал пръста си. Момчето вдигнало своя пръст. После внезапно осъзнало, че го няма. За миг се поколебало.

Сетне се поклонило.

* * *

ПРОЧУТ ВОИН дошъл при учителя Хакуин и го запитал:

— Учителю, кажете ми: съществуват ли наистина раят и адът?

— Кой си ти? — попитал Хакуин.

— Аз съм воин от личната гвардия на великия император.

— Глупости! — отсякъл Хакуин. — Кой император би държал такъв като теб? Приличаш ми на просяк.

При тези думи воинът задрънкал с големия си меч от яд.

— Охо! — рекъл Хакуин. — Значи имаш меч! Сигурно е твърде тъп, за да ми отреже главата.

При тези думи воинът не могъл да се сдържи, измъкнал меча и се заканил на учителя. А той продумал:

— Сега знаеш половината от отговора! Ти открехваш вратите на ада!

Воинът се отдръпнал, прибрал меча и се поклонил.

— А сега знаеш другата половина — казал учителят. — Ти отвори портите на рая.

* * *

ПО ВРЕМЕТО на Тецуген свещените будистки книги на китайски език още не били издадени на японски. Тецуген решил да ги направи достояние на своите сънародници. Намерението му било да отпечата няколко хиляди копия с помощта на изрязани дървени блокчета на отделните йероглифи.

Тръгнал той от град на град да събира дарения за осъществяване на великото си дело. За десет години събрал необходимата сума и поръчал изработването на блокчетата. Точно тогава река Уджи придошла и в страната настанал глад. Тецуген извадил събраните пари и купил с тях ориз за гладуващите. После пак се отправил на път да събира дарения. Бил еднакво благодарен и на дребните суми, и на златните монети. След няколко години парите отново били събрани. По това време в страната избухнала епидемия. Хиляди семейства останали без средства за преживяване, затова Тецуген дал всичко събрано на изпадналите в неволя. Когато бедствието отшумяло, той отново тръгнал да събира пари. Най-сетне неговото велико дело било завършено и той умрял спокоен. И сега може да се видят свещените книги, издадени от Тецуген на японски език. Но знаещи хора твърдят, че първите две негови издания, останали недостижими за човешкото око, далеч надхвърлят по значение третото.

* * *

ДУМИТЕ „Първият принцип“, които красят портата на храма Оаку в Киото, принадлежат на четката на учителя Кодзен. Той ги написал отначало върху лист хартия, а по-късно те били изрязани върху дърво.

Ученикът, който му приготвял туша, стоял наблизко и наблюдавал работата на учителя си. По едно време се обадил:

— Не е много хубаво!

Кодзен опитал отново. Ученикът казал:

— Сега е още по-лошо!

И Кодзен опитал трети път.

След шестдесет и четвъртия опит тушът вече привършвал и ученикът отишъл да приготви нов.

Като останал сам, без чужди погледи, които да го смуцават, Кодзен бързо написал още веднъж думите с остатъка от туша. Върнал се ученикът и се вгледал в последния надпис.

— Този път е прекрасно! — заключил той.

* * *

НА УЧЕНИКА Докен заръчали да отиде до един далечен манастир. Той много се разстроил, защото смятал, че това ще забави учението му с няколко месеца. Затова казал на приятеля си, понапредналия ученик Соген:

— Моля те, поискай позволение да дойдеш с мен. Има толкова неща, които не зная, а ако сме заедно, ще можем да разговаряме за тях и по този начин ще се уча, докато пътувам.

— Добре, — казал Соген. — Но нека те запитам: ако ти си гладен, а аз ям ориз, ще те засити ли това? Ако си сакат в краката, утеха ли ще е за теб, че аз крача с пълни сили? Ако мехурът ти е пълен, ще ти олекне ли, когато аз се облекча?

* * *

КЪОГЕН давал на учениците си следната задача:

— Дзен — това е човек, който види от дърво на ръба на висока скала. Той е стиснал със зъби една малка клонка. Не се е хванал за клоните с ръце, нито краката му са се опрели някъде. От ръба на скалата друг човек му извиква: „Защо Бодхидхарма е отишъл от Индия в Китай?“^[3] Не отговори ли, той е загубен. Ако отговори, ще умре. Какво трябва да направи?

* * *

УЧИТЕЛЯТ Тосоцу построил три порти и карал монасите да минават през тях. Първата порта била учението Дзен. Чрез изучаване на Дзен можеш да прозреш истинската си природа. Но къде е тя? Преминавайки през втората порта, можеш да се освободиш от раждането и смъртта. Но когато си труп, как можеш да се освободиш? Минеш ли през третата порта, тялото ти се разпада на четирите елемента. Ала къде си ти тогава?

* * *

ГОСО казал:

— Да предположим, че срещнете на пътя един учител по Дзен. Не можете да го заговорите. Не можете да стоите мълчаливо. Какво можете да направите?

(На тази загадка отговорът на Мумон бил: „Да му прасна един!“)

* * *

ВАКУАН стоял пред портрет на Бодхидхарма. На картината Бодхидхарма имал брада.

— Защо този приятел няма брада? — попитал Вакуан.

* * *

ШУДЗАН вдигнал тоягата си и я размахал пред монасите си.

— Ако наречете това тояга — казал той, — вие отричате вечния му живот. Ако не го наречете тояга, вие отричате сегашното му съществуване. Кажете ми, как предлагате тогава да се нарича?

* * *

УЧИТЕЛЯТ Гецуан казал: „Кеичу, първият майстор на колела, направил две колела. Всяко имало петдесет спици. Да предположим, че отрежете главината? — Ще има ли тогава колело?“

* * *

ВИСШ САНОВНИК се обърнал към учителя Такуан с молба за съвет как да прекарва дните си по-пълноценно. По цял ден, обяснил

той, му носели жалби и доклади и това навявало у него скука.

Такуан взел четчица и хартия и написал осем йероглифа. Те означавали:

*Всеки ден си отива безвъзвратно.
И най-малкият отрязък време
струва колкото къс нефрит.*

* * *

БАНКЕИ кротко поучавал своите последователи, когато проповедта му била прекъсната от свещеник от сектата Шиншу, който вярвал в чудеса и мислел, че спасението идва от повтарянето на свещените слова.

Банкеи не могъл да продължи беседата си и попитал свещеника какво има да каже.

— Основателят на моята религия — похвалил се свещеникът, — застанал на единия бряг на реката с четчица за писане в ръка. Ученикът му застанал на другия бряг с лист хартия. И през реката, по въздуха, основателят изписал свещеното име Амида върху листа. Можете ли Вие да извършите такова чудо?

— Не — казал Банкеи. — Аз умея да правя само малки чудеса. Например, когато съм гладен, ям; когато съм жаден, пия; когато съм обиден, прощавам.

* * *

УЧИТЕЛЯТ Хойен Фосо казал: „Твърди се, че през живота си Буда е изрекъл пет хиляди четиридесет и осем отделни истини. Те включват истината за Пустотата и истината за Съществуването. Включват истината за внезапното Просветление и истината за постепенното Просветление. Не са ли всички тези истини положителни?

Но, от друга страна, Йока в «Песента за Просветлението» казва, че няма същества и няма Буди, мъдреците са само водни мехурчета, а великите умове — не повече от проблясване на светкавица.

Не са ли всички тези истини отрицаващи?

О, ученици мои, ако кажете «Да», вие отричате Йока; ако кажете «Не», противоречите на Буда.

Ако Буда беше сега тук, сред вас, как би решил този проблем?

Ако знаехме къде точно се намираме, всяка сутрин щяхме да задаваме въпроси на Буда и всяка вечер щяхме да го приветствуваме. Но тъй като не знаем къде сме, аз ще ви издам една тайна: когато казвам «това е така», може би не изричам положителна истина. Когато казвам «това не е така», може би не отричам отрицателна истина.

Обърнете се на изток и вижте свещената Западна земя^[4]; обърнете се на юг, за да видите Полярната звезда.“

* * *

СЕККЪО запитал един от монасите си:

— Искаш ли да хванеш Пустотата?

— Ще опитам — отвърнал монахът, вдигнал ръце във въздуха и сбил юмруци.

— Не е много добре — рекъл Секкьо. — Не си уловил нищо.

— Добре, учителю — съгласил се монахът, — моля Ви, покажете ми как.

Тогава Секкьо хванал носа му и силно го дръпнал.

— Ох! — извикал монахът. — Заболя ме!

— Ето, така можеш да уловиш Пустотата — гласял отговорът на Секкьо.

* * *

УЧЕНИКЪТ Доко отишъл при учител по Дзен и казал:

— Аз търся истината. В какво състояние на духа трябва да се обучавам, за да я открия?

Учителят отговорил:

— Не съществува дух, затова ме можеш да го поставиш в състояние. Няма истина, така че не можеш да се обучиш на нея.

— Ако няма дух и няма истина, защо тогава тези монаси се събират всеки ден пред Вас — нали за да изучават Дзен и да се подготвят за него?

— Но тук няма и педя място — възразил учителят, — така че как могат да се събират монасите? Нямам дори език, за да ги викам и обучавам.

— О, как може да лъжете така? — възкликнал Доко.

— Но ако нямах език да говоря на другите, как мога да те лъжа? — запитал учителят.

Тогава Доко с тъга промълвил:

— Не мога да следвам мисълта Ви. Не Ви разбирам.

— И аз сам не мога да се разбера — отговорил учителят.

* * *

ПРИ УЧИТЕЛЯ Банкеи дошъл ученик с молба да му помогне да се освободи от своята гневливост.

— Покажи ми тая своя гневливост — подхванал Банкеи. — Изглежда е много интересна.

— В момента не е у мен, затова не мога да Ви я покажа — отвърнал ученикът.

— Добре тогава — продължил Банкеи, — донеси я, когато я имаш.

— Но не мога да я донеса, точно когато я имам — възразил ученикът. — Сигурно ще изчезне, докато я нося.

— В такъв случай — заключил Банкеи, — струва ми се, че тази гневливост не е част от истинската ти природа. А ако не е част от теб, тя трябва да идва у теб отвън. Съветвам те всеки път, когато влезе в теб, да се биеш с пръчка, докато тя не издържи и побегне.

* * *

ЕТО КАКВО разказва учителят Соджи за един свой сън:

— Веднъж спях и сънувах, че съм пеперуда. Истинска пеперуда, пърхаща с крилца насам-натам. В съня си знаех, че съм пеперуда и изобщо не се съзнавах като човек. Изведнъж се събудих и си казах, че отново сам аз. Но кой бях аз? Вече не знаех дали съм човек, сънувал, че е пеперуда, или съм пеперуда, която сънува, че е човек...

* * *

ЧОКЕИ и Хофуку обсъждали постулати на дзенбудизма. Мокеи казал:

— Дори за архат^[5], постигнал Просветление, може да се каже, че все още е подвластен на трите пагубни порока^[6]. Но Буда никога не изрича нещо, предизвикващо съмнение. Каквото и да каже, винаги е абсолютна истина. Какво мислиш ти?

— Според теб какво е словото на Буда?

— Глухите не могат да го чуят.

Хофуку възразил:

— Ти се отдалечаваш от смисъла.

— А според теб какво е словото на Буда? — попитал Чокеи.

— Изпий чаша чай, монахо-братко — отвърнал Хофуку.

* * *

МАЛКИЯТ ТОЙО бил само на дванадесет години. Тъй като бил послушник в храма Кенин, искал да му дадат някоя загадка коан за размишление като на по-напредналите ученици. Затова една вечер, в часа за посещения, той отишъл при учителя Мокурай, ударил леко гонга, за да извести за присъствието си, поклонил се и седнал пред него в почтително мълчание.

Най-после учителят продумал:

— Тойо, покажи ми звука от пляскането с две ръце.

Тойо плеснал.

— Добре — рекъл учителят. — Сега ми покажи звука от пляскането с една ръка.

Тойо мълчал. Направил поклон и се оттеглил, за да обмисли задачата.

На другата вечер се върнал и ударил гонга с длан.

— Не е така — казал учителят.

Следващата вечер той отново дошъл и с една ръка показал как гейша свири на шамисен^[7].

— Не е така — повторил учителят.

Следващата вечер Тойо имитирал звука от капеща вода.

— Не е така — потретил учителят.

На другата вечер Тойо възпроизвел звука на цикада.

— И това не е — заявил учителят.

Десет вечери Тойо опитвал различни звуци. Накрая престанал да посещава учителя. Цяла година размишлявал върху разни звуци и отхвърлял всички, докато най-после го озарило Просветлението. Завърнал се почтително при учителя. Без да удари гонга, седнал и се поклонил.

— Чух звук без звук — казал той.

* * *

ЕДИН МОНАХ попитал учителя Еикаи Даишу:

— Какво е висша нирвана?

Учителят отговорил:

— Да не се оставяш само да следваш предопределението на карма^[8].

— А какво е предопределението на карма?

— Предопределението на карма е да се стремиш към висша Нирвана.

* * *

ДОРИ след дълги години учение монахинята Чийоно не успяла да постигне Просветление. Една лунна нощ тя носела ведро с вода. Докато се любувала на пълната луна, която се оглеждала във водата, бамбуковият обръч, опасващ, ведрото, се скъсал. То се разпаднало. Водата изтекла и отражението на луната изчезнало. В този миг Чийоно била осенена от Просветлението. Тя написала следните стихове:

*Как ли не опитвах
да опазя ведрото цяло.
Вярвах, че тънкият бамбук
ще го задържи.*

*Внезапно дъното изпадна;
няма ни вода,
ни луна в нея:
в ръката ми — Пустота!*

* * *

УЧИТЕЛЯТ Иккю показал своята мъдрост още като дете. Веднъж той счупил скъпата старинна чаша за чай на своя учител и много се разтревожил. Докато се чудел какво да прави, чул, че учителят му идва. Той бързо скрил парчетата от чашата под дрехата си.

— Учителю — попитал той, — защо нещата умират?

— Съвсем естествено е нещата да умират, а веществото, съдържащо се в тях, да се раздели и разпадне — казал учителят. — Когато му дойде времето, всеки човек, както и всяко нещо, трябва да си отиде.

— Учителю — рекъл малкият Иккю, показвайки парчетата, — било дошло времето на твоята чаша да си отиде.

* * *

КОКУШИ извикал на помощника си:

— Ошин!

Ошин отговорил:

— Да.

Кокуши извикал пак:

— Ошин!

Ошин отново отговорил:

— Да.

Кокуши извикал трети път:

— Ошин!

И Ошин пак отговорил:

— Да.

Кокуши казал:

— Извини ме, че толкова пъти виках името ти. Но всъщност ти трябваше да ми се извиниш!

* * *

МАТАДЖУРА искал да стане голям майстор на кендо^[9], но баща му казал, че не е достатъчно бърз и никога няма да се научи. Затова Матаджура отишъл при прочутия майстор на кендо Бандзо и поискал да му стане ученик.

— Колко време ще ми трябва, за да стана майстор — запитал той. — Да речем, че стана Ваш слуга и бъда с Вас всяка минута, колко време?

— Десет години — бил отговорът на Бандзо.

— Баща ми старее. Преди да изтекат десет години, ще трябва да се върна вкъщи и да се грижа за него. Ако работя двойно по-усърдно, колко време ще ми трябва?

— Тридесет години — отговорил Бандзо.

— Как така? — попитал Матаджура. — Първо казахте десет. Сега, когато предложих да работя два пъти по-усърдно, казвате, че ще ми трябва три пъти повече време. Нека Ви обясня: ще работя безспир, никакви трудности няма да ме спрат. Колко време ще ми трябва тогава?

— Седемдесет години — отсякъл Бандзо. — Когато ученик бърза толкова, учи бавно.

Матаджура разбрал. Без да иска повече обещания за срок, той станал слуга на Бандзо. Чистел, готвел, перял, работел в градината. Било му наредено никога да не говори за кендо и да не докосва меч.

Това много го измъчвало, но бил дал дума на учителя и бил решен да я спази. Изминали цели три години, през които Матаджура само слугувал.

Един ден, когато работел в градината, Бандзо се прокраднал тихо зад него и му нанесъл силен удар с дървен меч. На следния ден, в кухнята, го изненадал със същия удар. И така, ден след ден, от всеки ъгъл и по всяко време Матаджура бил нападан от дървения меч на Бандзо. Той се научил да живее нащрек, готов да отскочи при всяко движение. Тялото вече не се ръководело от желания и мисли, обладано от постоянна готовност за действие. Бандзо с усмивка започнал уроците. Скоро Матаджура станал най-големият майстор на кендо в Япония.

* * *

БУЦУГЕН казал на учениците си:

— Всеки от вас има чифт уши, но какво чува с тях? Всеки от вас има уста, но какво казва с нея? Всеки от вас има очи, но какво вижда с тях? Не, не, вие никога не сте чували, никога не сте говорили, никога не сте помирисвали. Но в такъв случай откъде идват всички тези цветове, форми, звуци и миризми?

* * *

ПРЕДИ да се прочуе с победата си над монголските нашественици, пълководецът Токимуне веднъж казал на своя учител по Дзен, Букко:

— Страхът е най-големият враг в живота ни. Как да се преборя с него?

Букко отговорил:

— Премахни източника, от който идва страхът.

— А откъде идва той?

— От самия Токимуне.

— Страхът е това, което ненавиждам най-много. Как може да идва от самия мен?

— Опитай се да избавиш от властта на личността на име Токимуне, за която така милееш.

— Как да го направя?

— Освободи се от всичките си мисли.

— Как може съзнанието ми да се освободи от мислите?

— Медитирай и се стреми да стигнеш до източника им.

— Имам толкова много житейски дела, с които трябва да се занимавам. Как да намеря време за медитация?

— Каквито и да са мирските дела, с които трябва да се справяш, вземи ги само като поводи за размисъл — казал Букко. — Така някой ден пред тебе ще се разкрие същината на този Токимуне, с когото не можеш да се разделиш.

* * *

ЗА ДА ДАДЕ ПРИМЕР как се постига „мушин“, състоянието на свободния от всякакви мисли ум, учителят Такуан цитирал следните стихове от старинната любовна поезия:

*Щом все си мисля,
че няма повече да мисля за теб,
значи, все още мисля за теб,
ще трябва да не мисля за това,
че няма повече да мисля за теб.*

* * *

Башо, големият майстор на стиховете хайку, по едно време изучавал Дзен при учителя Бучо.

Веднъж учителят наминал да го види и запитал:

— Как си напоследък?

— След неотдавнашния дъжд мъхът е по-зелен от преди — отвърнал Башо.

Тогава Бучо му задал още един въпрос, за да види доколко той е вникнал в същността на Дзен:

— А какво е било учението на Буда, преди да се появи зеленият мъх?

Отговорът на Башо бил:

— В спящите води се стрелва жабка. Лек плясък. После тишина...

Както се разказва, по-късно Башо написал думите „Езеро в стария парк“, добавил към тях казаното пред учителя по Дзен и така се получило знаменитото му тристишие.

* * *

СЕКИСО попитал:

Ако един човек седи на върха на тридесетметрова колона, може ли да се издигне още по-нагоре?

Учителят отговорил:

— Той трябва да се стреми да постигне Просветлението. Тогава ще се извиси чак до небето и ще е едновременно в четирите му краища.

* * *

ЕТО КАК посрещнал смъртта Каисен, учителят по Дзен на пълководеца Шинген Такеда^[10]. Той бил настоятел на манастир в провинция Кай. През 1582 година манастирът бил обсаден от войните на Нобунага Ода^[11], защото Каисен отказал да му предаде потърсилите там убежище негови противници. Манастирът бил превзет, а на всички

монаси начело с Каисен било заповядано да се съберат върху покрива на голямата порта. За наказание щели да бъдат изгорени живи заедно с целия манастир. Всички седнали в поза за медитация и обърнали мисления си взор към образа на Буда.

Каисен казал:

— Обграждат ни пламъци от всички страни. Как ще завъртите своето Колело на Дхарма^[12] в този момент? Нека всеки от вас изложи накратко съждението си.

Един по един монасите се произнесли. Накрая Каисен изрекъл заключението си и всички посрещнали стихията на огъня в състоянието на съвършено единение върху мисъл и действие. Последните думи на учителя били:

*Не ни е нужно усамотение
Във тих планински кът
за медитация в покой.
Когато мислите са укротени,
дори пламъкът е хладен и свеж.*

* * *

ЯМАОКА, последовател на Дзен и майстор на меча, бил и наставник на императора. Но той винаги носел стари, дрипави дрехи, защото държал къщата си отворена за бедните и им раздавал всичко, което имал.

На императора досадило, че Ямаока идва при него все във вехти дрехи и му дал няколко златни монети с думите:

— Иди си купи нови дрехи, сине мой.

Учителят му благодарил, но на следния ден се явил в същото облекло.

— Къде са новите ти дрехи? — запитал императорът.

— Купих ги — отвърнал учителят, — но ги дадох на други деца на Ваше Величество, които не са богати като мен.

* * *

ДВАМА МОНАСИ, Тандзан и Екидо, вървели по кална улица в града. Наближили едно хубаво младо момиче, облечено в скъпа коприна, което се бояло да пресече улицата, за да не се изцапа.

— Почакай, момиче — казал Тандзан. Вдигнал го на ръце и го пренесъл на другата страна.

Двамата монаси не си проговорили до здрачаване.

Едва след като се били прибрали в манастира, Екидо не се сдържал:

— Монасите не бива да се доближават до момичета — казал той, — особено до хубавици като днешната! Ти защо направи това?

— Братко мой — отговорил Тандзан, — аз отдавна оставих онова момиче в града. Но ти все още го носиш.

* * *

ЕДИН БОРЕЦ на име О-нами (Големите вълни) бил надарен с необикновена сила и владеел превъзходно изкуството на борбата сумо. Насаме той побеждавал и учителя си, но пред публика дори неговите млади ученици можели да го хвърлят на земята. С тази си тревога той отишъл при един учител по Дзен, който бил отседнал в близкия храм край морето, и го помолил за съвет.

— Твоето име е Големите вълни — казал учителят, — така че остани тази нощ в храма и се вслушай в морските вълни. Представи си, че ти си тези вълни. Забрави, че си борец и стани тези големи вълни, които помитат всичко пред себе си.

И учителят се отдалечил.

О-нами останал в храма. Той се опитал да мисли само за вълните, но го спхождали какви ли не други неща. Постепенно обаче мисълта му завзели само вълните. С напредването на нощта те прииждали все по-големи и по-големи. Помели цветята във вазите пред Буда. Отнесли самите вази. Дори бронзовият Буда бил пометен. До утрото храмът бил залят с вода, а О-нами седял там с усмивка на

уста. Този ден той излязъл на арената и надвил всички противници. И оттогава никой в Япония не можел да го победи.

* * *

КОГАТО Ямаока бил още самонадеян млад ученик, той посетил учителя Докуон. С желанието да му направи впечатление той казал:

— Няма съзнание, няма тяло, няма Буда. Няма добро, няма лошо. Няма учител, няма ученик; нищо не се дава, нищо не се получава. Това, което смятаме, че виждаме и чувствуваме, не съществува. Единственото действително нещо е Пустотата. Никое от тези мними неща в действителност не съществува.

Докуон седял кротко и мълчаливо пушел лулата си. Но изведнъж вдигнал тоягата си и без предупреждение нанесъл силен удар на Ямаока. Ямаока отскочил разлютен.

— Тъй като никое от тези неща в действителност не съществува — казал Докуон, — и всичко е Пустота, откъде тогава идва гневът ти? Помисли върху това.

* * *

МАМИЯ бил мирянин, но сметнал, че трябва да учи Дзен. Затова той отишъл при един известен учител, който му възложил да размишлява върху известната задача — коан „Какъв е звукът от една ръка?“ Мамия си отишъл, но след седмица се върнал, клатейки глава. Не бил намерил отговор.

— Махни се! — рекъл учителят. — Ти не се стараеш достатъчно. Все още мислиш за пари, храна и удоволствия. По-добре да беше умрял. Тогава може би щеше да научиш отговора.

Следващата седмица Мамия отново дошъл. Когато учителят го запитал: „Е, добре, какъв е звукът от една ръка?“, той се хванал за сърцето, простенал и паднал като покосен.

— Добре, ти послуша съвета ми и умря — казал учителят. — Но какво стана със звука?

Мамия отворил едното си око.

— Все още не съм отгатнал — казал той.
— Мъртвите не говорят — отсякъл учителят. — Стани и излез оттук!

* * *

В ГРАД Киото имало два храма на дзенбудистки секти и във всеки от тях — по един умен млад ученик, когото пращали по поръчки. От Северния храм всеки ден изпращали момчето да купува зеленчуци. Веднъж го срещнало момчето от Южния храм.

— Къде отиваш? — попитало то.

— Където ме отведат краката — отговорил ученикът от Северния храм.

При този отговор момчето от Южния храм млъкнало, но на връщане разказало случката на своя учител. За да не се оставя да го наддума съперникът му, учителят го посъветвал:

— Когато утре срещнеш момчето, задай му същия въпрос. То ще ти даде същия отговор, а ти му кажи: „Ами ако нямаше крака, тогава къде би отишъл?“ Това ще го постави на място.

На другия ден двете момчета се срещнали и момчето от Южния храм запитало:

— Къде отиваш?

— Накъдето ме духне вятърът — отвърнало другото.

Това отново накарало момчето от Южния храм да замълчи и то пак отишло да се посъветва с учителя си.

— Е, добре — казал учителят, — утре го попитай: „Ами ако няма вятър?“

На следния ден, когато те пак се срещнали, момчето от Южния храм запитало:

— Къде отиваш?

Другото не закъсняло с отговора:

— Да купя зеленчуци.

* * *

УЧЕНИКЪТ Шичири четял сутри, когато крадец влязъл в стаята, опрял нож в гърба му и поискал парите.

— Ей там, в кутията са — казал Шичири и продължил четенето.

Когато крадецът вече си тръгвал, Шичири отворил уста:

— Остави ми малко за данъците, утре ще минат да ги съберат.

Крадецът върнал част от парите в кутията и пак се накарал да излезе.

— Не благодариш ли, когато ти правят подарък? — запитал Шичири.

Крадецът му благодарил и си отишъл.

Няколко дни по-късно крадецът бил заловен и наред с другото признал и че е обрал Шичири. Но Шичири не пожелал да свидетелствува против него.

— Подарих му малко пари — били неговите думи — и той ми благодари. Това е всичко.

Крадецът излежал наказанието си в затвора. Когато го освободили, отишъл направо при Шичири.

— Ще ми станете ли учител? — попитал той.

* * *

БОГАТ ТЪРГОВЕЦ помолил учителя Сенгаи да му напише някое мъдро пожелание, което да пази благополучието и щастието на семейството му.

Учителят взел четчица и туш и написал:

*Дядото умира,
бащата умира,
синът умира.*

Търговецът възнегодувал:

— Какво е това? Що за злокобно заклинание пишеш те срещу семейството ми?

— Това не е злокобно заклинание — отвърнал Сенгаи, — а пожелание за най-добро бъдеще. Пожелавам ти всеки мъж от твоето семейство да стане дядо. И никой син да не умре преди баща си. Какво по-истинско щастие може да желае едно семейство от живот и смърт в този ред?

* * *

УЧИТЕЛЯТ Рьокан живеел в бедна колиба в планината. Една лунна нощ той се прибрал вкъщи и заварил крадец, който търсел какво да задигне.

Но Рьокан бил отшелник и нищо не притежавал.

— Клети приятелю — казал той на крадеца. — Изминал си толкова дълъг път, а не намери нищо. Не ми се ще да си идеш с празни ръце. Моля те, вземи дрехите ми!

И Рьокан се съблякъл и подал дрехите си на крадеца.

— Клетникът — рекъл голият Рьокан, когато непридирчивият крадец си отишъл. — Да можех да му подаря тази чудна луна!

* * *

ЕДИН ВЕТРОВИТ ДЕН двама монаси се препирали по въпроса защо се вее знамето. Първият рекъл:

— Аз твърдя, че се движи знамето, а не вятърът.

Вторият възразил:

— Аз съм на мнение, че се движи вятърът, а не знамето.

Край тях минал трети монах и казал:

— Вятърът не се движи. Знамето не се движи.

Мисълта ви се движи.

* * *

МОНАХИНЯ, която дирела Просветлението в много храмове, винаги носела със себе си малък и много красив Буда, саморъчно издялан от дърво и покрит с позлата.

Един ден монахинята отседнала в храм, където имало много статуи на Буда. Колчем запалвала благовонни пръчици пред своя златен Буда, тя използвала фуния, за да не отива ароматният дим към другите, а да го насочва само към носа на собствения ѝ Буда. Но ето че след седмица нейният Буда станал за посмешище — лицето му не било вече златен лист, а черни сажди.

* * *

ВЕДНЪЖ ученикът Сеихеи помолил учителя Суиби да му каже основния принцип на будизма. Той задал своя въпрос с думите: „Защо Бодхидхарма отишъл от Индия в Китай?“

— Почакай — казал Суиби. — По-късно, когато няма никой освен нас двамата, ще ти кажа.

През деня те няколко пъти оставали насаме и Сеихеи все задавал въпроса си, но всеки път учителят слагал пръст на устните си. Накрая Сеихеи настоял за отговор. Суиби го извел навън.

— Тук няма никой. Кажи ми сега! — помолил Сеихеи.

Суиби прошепнал:

— Тези бамбукови дръвчета са високи. Онези бамбукови дръвчета са ниски. Ето защо Бодхидхарма отишъл в Китай!

* * *

ЕДИН СТАР УЧИТЕЛ по Дзен винаги разказвал на лекомислените си ученици следната притча:

В късната вечер един слепец си тръгнал към къщи след посещение у приятел.

— Би ли ми услужил с фенер? — попитал той приятеля си.

— Защо ти е фенер? — отвърнал приятелят му. — Няма да виждаш по-добре с него.

— Да — казал слепецът, — сигурно няма. Но другите ще ме виждат и няма да се блъскат в мен.

Така че приятелят дал на слепеца фенера си, който бил от хартия и бамбукови пръчки, със свещ вътре.

Тръгнал слепецът с фенера, но още не изминал и няколко крачки, ето че някой се блъснал право в него. Слепецът много се ядосал.

— Защо не гледаш къде вървиш? — извикал той. — Не виждаш ли фенера?

— А ти защо не си запалил свещта? — попитал другият.

* * *

РАЗПРОСТРАНЕНИЕТО на учението Дзен, което измествало умозрителното направление в будизма, предизвикало недоволство сред други будистки учени, занимаващи се главно с изучаване и тълкуване на сутрите. Не им харесвало и това, че учителите по Дзен се ползват с благоразположението на императорския двор. Затова те предложили да се състои словесен двубой в присъствието на императора. Залогът бил победените да станат ученици на победителите.

В уречения ден диспутът бил открит от известен будистки учен с въпроса:

— Какво е всъщност Дзен, та претендира за свои особени тълкувания извън свещените.

Отговорил учителят Кокуши:

— Дзен е шестостранен воденичен камък, който се върти в Пустотата.

Задалият въпроса не намерил какво да каже. Тогава напред се изстъпил друг будистки учен и поставил на пода ковчеже.

— Какво е това ковчеже? — попитал Кокуши.

— Това е ковчеже, в което е затворена цялата вселена.

Тогава Кокуши замахнал с тоягата си и с един удар разбил сандъчето на трески.

— Ами сега, какво ще правим, като вселената е разрушена? — попитал той.

* * *

КОКУШИ бил хром и за него било трудно да седи по будистки с кръстосани крака. Един ден, когато почувствувал приближаването на смъртта, той се надигнал, за да седне в учителското кресло, но куцията му крак отново не го послушал. Тогава Кокуши казал:

— Аз ти се подчинявах цял живот, така че подчини ми се ти сега, в моя последен миг.

И той счупил куция си крак и с кръвта оросил одеждите си. След това спокойно написал своята прощална поема и се пренесъл във вечността.

* * *

ЯКУСЕН попитал Унган играл ли е с лъв и, като получил потвърдителен отговор, се поинтересувал колко. Отговорът бил шест.

Тогава Унган казал, че пак би поиграл с лъв, но само един. Защото, добавил той, „Едно е шест и шест е едно.“

ИЗПОЛЗУВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Игнатович, А. Н. Буддизм в Японии. Очерк ранней истории. М., 1987.

2. Корнев, В. И. Буддизм и его роль в общественной жизни стран Азии. М., 1983.

3. Судзуки, Д. Т. Японский буддизм. Токио, 1945.

4. Suzuki, D. T., E. Charles. Zen and Japanese Culture. Tokyo, 1988.

5. Suzuki, D. T., What is Zen? N.Y., 1971.

6. Wood, E. Zen dictionary. N.Y., 1957.

7. Zen Buddhism. N.Y. 1959

[1] Под дървото Бодхи принц Сидхартха Гаутама бил осенен от Просветлението и станал Буда. Този разказ — действителен или алегоричен — е за това как при Дзен интуитивният метод взема превес над отвлечено умозрителния. Бел.прев. ↑

[2] Гета — дървена обувка, подобна на налъм (яп.) Бел.прев. ↑

[3] Този често задаван въпрос е равностоеен на „Какъв е основният принцип на Дзен?“ — Бел прев. ↑

[4] Будисткият рай, наричан още Чистата земя или Земята на Буда. Бел.ред. ↑

[5] Архат — Този, който се е освободил от всички заблуждения. След смъртта постига нирвана, тъй като завършва веригата на неговите прераждания. — Бел прев. ↑

[6] Омраза, алчност и безразсъдство. Бел ред. ↑

[7] Шамисен — популярен щипков инструмент. Бел.ред. ↑

[8] Карма — причинно-следствени връзки, поставящи всяко прераждане в зависимост от поведението на човека в предишния живот (праведникът се ражда отново човек, грешникът — животно). Бел.прев. ↑

[9] Кендо — традиционно японско бойно изкуство с мечове. Бел ред. ↑

[10] Владетел на провинция Каи (1521–1573). По исторически сведения за него режисьорът Акира Куросава е създал филма „Кагемуша. Сянката на война“. — Бел.прев. ↑

[11] Пълководец от т.нар. Епоха на враждуващите царства, който с военна сила успява да спре междуособиците и да обедини около една трета от страната. — Бел.прев. ↑

[12] Т.е. колелото на учението на Буда. Колелото (*чакра* — санскр.) е често срещан будистки символ, свързан с основни положения — напр. Колело на живота. — Бел.прев. ↑

Издание:

Издателство „Логис“, 1991

Ружица Георгиева Угринова, съставител, 1991.

Весела Асенова Кочемидова, Ружица Георгиева Угринова,
превод, 1991.

Бойка Елитова Цигова, Въведение, 1991.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.